

The Gleaner

Vol 1 (1963)

Μια βιβλιογραφική διευκρίνηση. Ο «Πρόδρομος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης» του Κοραή

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9595](https://doi.org/10.12681/er.9595)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Μια βιβλιογραφική διευκρίνηση. Ο «Πρόδρομος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης» του Κοραή. *The Gleaner*, 1, 47–50. <https://doi.org/10.12681/er.9595>

ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΗ

Ἐπί τῷ «Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ Κοραῆ

Στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Θεολόγου στὴν Πάτμο ὑπάρχουν δύο ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ Κοραῆ μὲ χρονολογία 1805 καὶ τόπο ἐκδόσεως «ἐν Παρισίοις». Ὁρισμένες μικρὲς διαφορὲς μεταξύ τους καὶ ἕνας κατάλογος συνδρομητῶν στὸ τέλος τοῦ ἑνὸς ἀντιτύπου ἔγιναν ἀφορμὴ μιᾶς μικρῆς ἔρευνας ὥστε νὰ διακριθοῦν οἱ δύο ἐκδόσεις.

Ἦδη ἀπὸ τὴν Βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα 1800-1863 ἔχουμε τίς ἐξῆς πληροφορίες: «Ἀρ. 373, Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης... Ἔργον τοῦ Κοραῆ. Ἀνετυπώθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1841 ἀλλ' ὑπὸ ἔτος 1805 ἐντελῶς πανομοιότυπως, οὕτως ὥστε δυσχερῆς ἀποβαίνει ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐκδόσεων διάκρισις (ΕΒΕ, ΒΒ, ΔΟΒ)». «ἄρ. 3532 Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ (ἐκδόσις 2α). Ἐν Ἀθήναις 15 Ὀκτ. 1841. Ὁ βιβλιοπώλης Α. Πουλῆς, Μφ. 0,18×0,23. Προκήρυξις περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις γενομένης ἀνατυπώσεως, ἐν ἣ ἀνεγράφη ψευδῶς: Ἐν Παρισίοις ΑΩΕ (1805) (ΙΕΕΕ)».

Μιὰ ἐξέταση τῶν ἀντιτύπων, ποὺ ὑπάρχουν στὶς δημόσιες βιβλιοθηκῆς τῶν Ἀθηνῶν μᾶς βοήθησε στὴν ἀκριβέστερη διάκριση τῶν δύο ἐκδόσεων. Ἀπὸ τὰ δύο ἀντίτυπα τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης φαίνεται ποιά εἶναι ἡ 1η ἐκδοσις, γιατί ὑπάρχει στὸ ἕνα ἀντίτυπο ἀφιέρωσις μὲ χρονολογία 29 Αὐγ. 1814 τοῦ Κ. Νικολόπουλου¹ πρὸς τὸν Ἄγγλο

1. Φαίνεται ὅτι ὁ Κ. Νικολόπουλος συνήθιζε νὰ στέλνῃ ἀντίτυπα ἀπὸ ἔργα τοῦ Κοραῆ σὲ διάφορα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ εὐχαριστήσῃ ἢ νὰ ὑποχρεώσῃ. Μιὰ τέτοια ἐνδειξὴ ἔχομε καὶ σ' ἕνα γράμμα του στὶς 24 Μαρτίου 1806 ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι πρὸς τὸν Δ. Σχινᾶ (Σ. Καρατζᾶς, *Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος*, Ἀθήνα 1949, σ. 21), ὅπου ζητεῖ ἀπὸ τὸν Σχινᾶ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπὸ τὸ Παρίσι «ἕνα Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» γιὰ νὰ τὸν προσφέρῃ τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου στὸν Ἡγεμόνα Κων. Ὑψηλάντη. Τὸ γεγονός σχολιάσθηκα καὶ ἀπὸ τὸν Κοραῆ σ' ἕνα γράμμα του πρὸς τὸν Ἀλέξ. Βασιλείου (Σ. Καρατζᾶς, ἔ.ἀ., σ. 24), ὅπου γράφει: «ταύτην μου τὴν ὑποψίαν (ὅτι δηλ. εἶναι intrigant) ἠῤῥῆξε καὶ ἡ διὰ τοῦ Σχινᾶ... πρὸς ἐμὲ συμβουλή του νὰ πέμψω εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἐν ἀντίτυπον τοῦ Προδρόμου».

φιλόλογο Th. Gaisford : «τῷ λαμπροτάτῳ ἑλληνοιστῇ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα φιλέλληνοι κυρίῳ Γαισφορδίῳ. Ἐν Παρισίοις τῇ κτθ τοῦ Αὐγούστου αὐιδῷ». Στὸ ἴδιο γράφει μὲ μολύδι ὁ Ι. Γεννάδιος : «Ἡ Γνησία 1η Παρισινή ἔκδοσις. Σπανία». Στὸ ἄλλο ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου ὑπάρχει σὲ μονόφυλλο ἐπικολλημένο στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, μιὰ προκήρυξη ποὺ ἀναγγέλλει τὴν 2η ἔκδοσιν τοῦ Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῆ καὶ ζητᾶ συνδρομητές. Στὴν προκήρυξη αὐτὴ διαβάζομε τὰ ἐξῆς :

Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης (ἔκδοσις δευτέρα). Παρακινηθεὶς ἀπὸ τὴν μεγάλην ζήτησιν τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ἐσχάτως ἡ τε φιλόμουσος νεολαία καὶ λοιποὶ τοῦ «Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ἐπεχείρησα δευτέραν ἔκδοσιν αὐτοῦ καὶ ἤδη ἐξηλθεν ἀπὸ τὰ πιεστήρια ἀπαρτάτως μετὰ τὸ πρῶτον, καταβληθείσης ἀκριβοῦς ἐπιμελείας, καὶ διορθωθέντων μάλιστα τῶν τυπογραφικῶν ἑλλειμμάτων τοῦ πρώτου ἀναγκαζόμενος δὲ ἀπὸ τὸ πολυδάπανον τῆς ἐκδόσεως ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν τῶν φιλομούσων συνισταμένην ἐκ Δραχμῶν ἐπὶ ἐνῶ πρότερον ἐπωλεῖτο τὸ βιβλίον διὰ 12-15 Δραχμῶν. Ἐν Ἀθήναις 15 Ὀκτ. 1841. Ὁ βιβλιοπώλης Α. Πουλῆς.

Ὁ Ι. Γεννάδιος ἔχει σημειώσει στὸ ἀντίτυπο αὐτό : «Κλεψίτυπος μετατύπωσις Ἀθηνῶν. Ὁ C. Iken ἐν Alten und Neuen Hellas, Leipzig 1823, σ. XII λέγει ὅτι τὰ Προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ ἀνεδημοσίευσεν ὁ ἐν Βενετίᾳ Ν. Γλυκὺς τῷ 1820 ἐν ἐνὶ τόμῳ τιμῇ 13 λίραις»².

Ἔτσι εὐκόλα μποροῦμε μετὰ τὴν ἀντιβολὴ τῶν δυὸ ἀντιτύπων, νὰ καθορίσουμε ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ πρώτη ἔκδοσις καὶ νὰ βροῦμε τίς μικροδιαφορὰς τῆς ἀπὸ τὴν δευτέρῃ.

Ἡ ἔκδοσις Α' ἔχει στὴν ἀναγραφὴ τοῦ τίτλου κόμμα μετὰ τὸ «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης», ἐνῶ παραλείπει τοὺς τόνους στὰ ἑλληνικὰ ψηφία, ποὺ ἀριθμοῦν τίς σελίδες τῶν προλεγομένων, τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τὰ κεφάλαια τῶν κειμένων.

Στὴν σελίδα τῶν «ἡμαρτημένων διόρθωσις» ἡ ἔκδοσις Α' ἔχει 24 σειρές, ἐνῶ ἡ ἔκδοσις Β' 44, παρόλο ποὺ τὰ στιχοῖα εἶναι καὶ στίς δύο περιπτώσεις τῶν 8 στιγμῶν.³

2. Ὁ Δ. Γκίνης, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ*, βιβλιογραφικὸ δοκίμιον, Ἀθήνα 1948, σ. 11 σημ. σημειώνει ὅτι ὁ Κ. Iken ἀργότερα (π. *Leukothea*, Β', 184) ἀνεκάλεσε ὁ ἴδιος τὴν ἐσφαλμένη αὐτὴ πληροφορία.

3. Στὴν ἔκδοσις Β' διορθώθηκαν σχεδὸν ὅλα τὰ παροράματα ποὺ ὑπῆρχαν στὴν ἔκδ. Α', π. χ. σ. 15, στίχ. 3 μάγους, γρ. ἄλλους, σ. 35, στίχ. 2 εἰ δὲ ἀποθάνω, γρ. εἰ δὲ ἀποθάνω, σ. 120, στίχ. 10 οὕτω, γρ. οὕτω, σ. 173, στίχ.

Παρατηρούνται επίσης μικρές διαφορές στα στοιχεία—π. χ. τὰ κεφαλαία στήν έκδοση Β' έχουν μικρότερα διαστήματα, τὸ διπλὸ γ στήν έκδοση Α' γράφεται γΓ ἐνῶ στήν Β' γράφεται γγ, τὸ κόππα στήν έκδοση Α' εἶναι γωνιώδες ἐνῶ στήν Β' καμπύλο κᾶ.

Στήν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη ὑπάρχουν δύο ἀντίτυπα τῆς Α' έκδοσης (1805). Ἀντίθετα τὰ τρία ἀντίτυπα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς εἶναι τῆς Β' έκδοσης (1841). Στὰ δύο μάλιστα ἀπ' αὐτὰ ὑπάρχει μικρὸ τεμάχιο χαρτιοῦ, 0,11×0,08, ἐπικολλημένο στὸ μέσα μέρος τοῦ ἐξωφύλλου, ποὺ γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἐκδίδεται νῦν τὸ δεύτερον ὑπὸ Α. Πουλῆ. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ἀντωνιάδου, Ὁδὸς Ἑρμοῦ, ἀνω τῆς Καπνικαρέας 1841».

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε πάρα πάνω, τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀντίτυπα τῆς Μονῆς Θεολόγου τῆς Πάτμου ἀνήκει στήν έκδοση τοῦ 1805 καὶ τὸ ἄλλο στήν έκδοση τοῦ 1841. Τὸ δεύτερο ἀντίτυπο παρουσιάζει συνάμα πρόσθετο ἐνδιαφέρον: ἔχει στὸ τέλος ἓνα κατάλογο συνδρομητῶν (109 ὀνόματα), ποὺ ὑπάρχει μόνο σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀντίτυπα ὅσα ἐξετάσαμε (Βιβλιοθήκη Βουλῆς). Εἶναι τυπωμένος σὲ ξεχωριστὸ μονόφυλλο στὸ τέλος τοῦ βιβλίου χωρὶς σελιδαρίθμηση. Ἡ ἀπουσία τοῦ καταλόγου αὐτοῦ ἀπ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα ἀντίτυπα ποὺ ἐρευνήσαμε, ἴσως ὑποδηλώνει ὅτι προστέθηκε μεταγενέστερά, δηλαδὴ μετὰ τὴν κυκλοφορία ὠρισμένων ἀντιτύπων τοῦ «Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης».

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ δεύτερος ἐκδότης θέλησε νὰ δώσῃ πανομοι-

2 τὰ τῆς Κίρκης νίπτρα, γρ. τὰ τῆς Κίρκης, Νίπτρα, σ. 235, στίχ. 6 ἡμύναιο, γρ. ἡμύναιο κᾶ. Σὲ ἐλάχιστες μόνο περιπτώσεις ὁ νέος ἐκδότης δὲν ἔχει συμμορφωθῆ μετὰ τὶς ὑποδείξεις τῶν διορθώσεων τῆς Α' έκδοσης, π. χ. στή σ. 46, στίχ. 14 ἐπιμοθώσαντες, γρ. ἀπομοθώσαντες, σ. 91 στίχ. 3, ἀφάλασθαι, γρ. ἀφαλισθαι, σ. 210 στίχ. 26 τοῖς τελευτώσιν, γρ. ἐπὶ τοῖς τελευτώσιν, σ. 221, στίχ. 20 τοῦ Ἰουδαίων, γρ. τοῦ τῶν Ἰουδαίων (τὴν διόρθωση αὐτὴ ἔχει ἡ σελίδα τῶν παροράματων στήν έκδοση Β', ἀλλὰ λανθασμένα παραπέμπει στήν σ. 210), σ. ς στ. 1-2 ῥίπιοι... ἀλλὰ τοὺς ῥίπιουσι εἰς ἐκείνους, γρ. Σκορπίζουσι... ἀλλὰ τοὺς σκορπίζουσι δι' ἐκείνους (στήν έκδοση Β' δὲν διορθώθηκε ἀλλὰ στὰ παροράματα ὑποδεικνύεται πάλι στὸν ἀναγνώστη νὰ κἀνῃ τὴν διόρθωση). Ἐπίσης παρατηρεῖται ὅτι στήν έκδοση Β' ἔγιναν διορθώσεις σφαλμάτων, ποὺ δὲν ἀναγράφονται στήν σελίδα τῶν «ἡμαρτημένων» στήν Α' έκδοση, ὅπως π.χ. σ. α Ζωσιμαδων, γρ. Ζωσιμάδων, σ. 269, στίχ. 20, εκ, γρ. ἐκ κᾶ. Οἱ παροπομπές στήν έκδοση Α' γίνονται στήν σελίδα καὶ στὸν στίχο, ἐνῶ στήν έκδοση Β' στήν σελίδα καὶ στὸ κεφάλαιο

4. Στήν σ. 425 ἀντίθετα, ἡ έκδοση Α' γράφει τὴν λέξη «συγγραφέων» μὲ γγ, ἐνῶ ἡ έκδοση Β' μὲ γΓ.

ότυπη έκδοση «άπαράλλάκτως με τὸ πρωτότυπον», ὅπως γράφει στὴν προκήρυξή του, καὶ θεώρησε σκόπιμο νὰ κρατήσῃ τὸ «ἐν Παρισίοις ΑΩΕ». Ἄν εἶχε σκοπὸ νὰ τὴν κυκλοφορήσῃ ὡς κλειψίτυπη έκδοση, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γεννάδιος, δὲν θὰ τύπωνε τὸ μονόφυλλο μετὰ τὴν προκήρυξη τὸν Ὀκτ. τοῦ 1841 καὶ τὸ ἄλλο τεμάχιο χαρτιοῦ, ποῦ δηλώ- νουν σαφέστατα ὅτι πρόκειται γιὰ Β' έκδοση στὴν Ἀθήνα τὸ 1841.

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἔχομε πολλές περι- πτώσεις πανομοιότυπων ἀνατυπώσεων, ὅπου εἴτε δὲν δηλώνεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνατύπωση καὶ μπαίνει ἢ ἴδια ἀκριβῶς σελίδα τίτλου εἴτε ὑπάρχει κάποια ἔνδειξη στὸν τίτλο ἢ καὶ μέσα στὸ σῶμα τοῦ δι- βλίου⁵. Στὴν περίπτωση τοῦ «Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» δὲν ἔχομε καμμιά ἔνδειξη στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὅτι εἶναι Β' έκδοση, μόνο οἱ μικροδιαφορὲς ποῦ σημειώσαμε πάρα πάνω δείχνουν ὅτι ὑπάρ- χει κάτι τὸ διαφορετικὸ καὶ οἱ προκηρύξεις τοῦ ἐκδότη τὸ ἐπιβεβαιώνουν.

Λουκία Δρούλια

5. Παράδειγμα τέτοιας ἀνατύπωσης εἶναι καὶ τὸ «Δοκίμιον περὶ πατριω- τισμοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἰονικῶν Ἐπιτῶν Νήσων ἀφιερωθὲν ὑπὸ Ε.Φ. Ἐν Φιλαδελφείᾳ 1817», ποῦ ἀποδίδεται στὸ Ν. Σκουφο. Ἀνατύπωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔγινε μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὅπως συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ μιὰ σημείωση στὸ τέλος τοῦ βιβλίου⁶ στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὁ δεῦτερος ἐκδότης ἐκράτησε τὴν ἴδια χρονολογία καὶ τὸν ἴδιο τόπο ἐκδοσης, σημείωσε ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ Β' έκδοση. Πρβλ. E. Legrand, *Bibliographie Ioniennne*, ἀρ. 906 καὶ Γκίνης-Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863*, ἀρ. 961 καὶ 962.